

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

Кафедра права, філософії та політології

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА
СОЦІОГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ІМЕНІ О.М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО**

ПОГОДЖЕНО

Протокол № 1 від 25 серпня 2023 р.

Завідувач кафедри

проф. Чорний О.О

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕОРІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Галузь знань – 05 - Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність – 052 – Політологія

Освітній ступінь – бакалавр

Форма навчання – денна/заочна

Форма підсумкового контролю - екзамен

2023-24 навч рік

Робоча програма „Теорії міжнародних відносин” для студентів галузі знань 05 соціальні та поведінкові науки, спеціальність 052 політологія; освітній ступінь бакалавр. – 2023.

Розробник: Т. В. Соломенна, доцент кафедри права, філософії та політології,
кандидат історичних наук, доцент

Мова навчання – українська.

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри права, філософії та політології Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Протокол №1 від 25 серпня 2023 р.

Завідувач кафедри _____ професор, д.ф.н Олександр ЧОРНИЙ

1. ОПИС ТА ПРЕДМЕТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Обсяг навчальної дисципліни (денна форма)	Обсяг навчальної дисципліни (заочна форма)
Статус навчальної дисципліни: нормативна Рік підготовки: IV Семестри: 5 Кількість кредитів ECTS: 5	Загальна кількість годин: 150 Шифр та назва спеціальності: 052 «Політологія» Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки Лекції (Теоретична підготовка): 22 Практичні: 18 Самостійна робота: 110 Вид контролю: екзамен	Загальна кількість годин: 150 Шифр та назва спеціальності: 052 «Політологія» Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки Лекції (теоретична підготовка): 12 Практичні: 8 Самостійна робота: 130 Вид контролю: екзамен

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета навчальної дисципліни: сформувати об'єктивне уявлення про систему існування людства у сучасній парадигмі його розвитку; опанувати теоретичними знаннями і здобути практичні навички у здійсненні адекватної часу зовнішньої політики держави; засвоїти основні положення теоретичних понять, вивчити аргументи провідних політологічних шкіл щодо засад і розвитку міжнародних відносин.

Основні завдання навчальної дисципліни:

обґрунтування теоретико-методичних засад формування і розвитку парадигм системи міжнародних відносин;

опанування методами і поняттями досліджень міжнародних відносин („державна”, „функції держави”, „система міжнародних відносин”, біполярність тощо);

оволодіти знаннями із вчень провідних науково-теоретичних шкіл і напрямками досліджень міжнародних відносин;

простеження взаємодії і взаємозалежності формування і розвитку міжнародних відносин і світової політики;

характеристика парадигм міжнародних відносин; вивчення закономірностей розвитку системи міжнародних відносин;

виокремлення основних загроз людству та пошук шляхів протистояння ним;

формування адекватного сприйняття сучасного розкладу сил і формування системи міжнародної безпеки;

обґрунтування місця і ролі України в сучасній системі міжнародних відносин.

Зокрема, студент повинен оволодіти такими компетентностями:

теоретичні знання: мати концептуальні знання в галузі методології наукових досліджень концепції міжнародних відносин та світової політики, знати поняття і особливості основних підходів та шкіл міжнародних відносин, специфіку формування модернового та транснаціонального напрямку міжнародних відносин, теорію глобального управління, теорію зіткнення цивілізацій Самюеля Хантингтона тощо. Характер найважливіших особливостей, механізмів та рушійних сил міжнародних відносин; особливості та механізми функціонування міжнародних відносин у сферах політики, економіки, культури та інформації; сутність та специфіку принципів міжнародного

порядку;

емпіричні (фактологічні) знання: знати історію становлення та еволюцію основних течій в теоріях міжнародних відносин, зміст основ реалістичного підходу та ідеалістичного підходів ТМВ та основних концепцій модерної течії в авторській трактовці та практичному застосуванні; зміст найважливіших категорій і понять міжнародних відносин; найважливіші принципи наукових шкіл теорії міжнародних відносин та розуміти особливості трактування ними сучасності;

когнітивні (інтелектуально-творчі) вміння: здійснювати критичний аналіз, оцінку і синтез нових ідей, поглядів, концепцій у сфері історії, теорій міжнародних відносин та світової політики. Вміти науково коректно застосовувати основні поняття і категорії теорії міжнародних відносин; самостійно інтерпретувати інформацію щодо реальних подій у сфері міжнародних відносин; коректно застосовувати методи наукового дослідження та аналізувати явища і процеси сучасного світу; орієнтуватись в основних тенденціях та проблемах розвитку глобальної міжнародної системи.

практичні вміння: вміти застосовувати отримані знання в практичній діяльності політолога, пов'язаній з проблемами світової політики, міжнародних відносин, зовнішньополітичної діяльності держав; володіти термінологічним апаратом дисципліни; навичками експертної оцінки і виступів перед аудиторією; методами аналізу та тлумачення джерел теорії міжнародних відносин; методами оцінки та аналізу міжнародної ситуації, процесів світової політики та динаміки міжнародної системи;

комунікація: вести спілкування в діалоговому режимі з науковою спільнотою політологів та громадськістю в галузях світової політики, глобальних процесів міжнародних відносин, міжетнічних та міждержавних конфліктів та воєн, здійснювати обмін інформацією й результатами вивчення кращих практик теоретичного аналізу світової глобальної системи;

автономність та відповідальність: бути здатним ініціювати інноваційні проєкти в імплементації експертної оцінки міжнародних конфліктів та способах їх розв'язання, аналізу зміни конфігурацій міжнародної ситуації тощо, виявляти ознаки лідерства та автономності під час її реалізації.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен отримати:

Загальні компетентності:

ЗК 05. Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.

ЗК 06. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 07. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

СК 01. Здатність використовувати категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки.

СК 02. Здатність застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування класичної та сучасної політичної думки

СК 04. Здатність застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології, міжнародних та глобальних студій у фаховій діяльності.

СК 05. Здатність аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.

СК 06. Здатність аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні.

СК 07. Здатність застосовувати теорії та методи прикладної політології, політичних комунікацій, спеціальних політологічних дисциплін у професійній діяльності.

Програмні результати навчання:

РН 07. Розуміти історію, закономірності та етапи розвитку предметної сфери політології, знати її цінності та досягнення.

РН 08. Вміти використовувати базовий категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки.

РН 11. Застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології, міжнародних та глобальних студій у фаховій діяльності.

РН 13. Вміти аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні.

2. ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ

Тематичний план

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин					
	денна форма					
	Разо м	у тому числі				
л		пр.	лаб.	інд.	срс	
1	2	3	4	5	6	7
Модуль 1						
Тема 1. Поняття теорії міжнародних відносин	12	2	2			8
Тема 2. Методологічні проблеми теорії міжнародних відносин та основні методи теоретичного дослідження	12	2				10
Тема 3. Міжнародні відносини як суспільно-історичний феномен	12	2	2			8
Тема 4. Головні напрями в теорії міжнародних відносин	12	2	2			8
Тема 5. Системні теорії модернізму	12	2	2			8
Разом за модуль	60	10	8			42
Модуль 2						
Тема 6. Теорії міжнародного середовища	15	2				13
Тема 7. Міжнародні системи	15	2	2			11

Тема 8. Теорія глобального управління.	15	2	2			11
Тема 9. Мирне співіснування та міжнародна співпраця	15	2	2			11
Тема 10. Міжнародні конфлікти.	15	2	2			11
Тема 11. Сила в міжнародних відносинах	15	2	2			11
Разом за модуль	90	12	10			78
Усього годин	150	22	18			110

3. КОРОТКИЙ ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Поняття теорії міжнародних відносин.

Теоретичні основи науки про міжнародні відносини. Особливості джерельної бази та методи досліджень міжнародних відносин. Наукова природа теорії міжнародних відносин. Теорія міжнародних відносин у системі суспільних наук. Структура, завдання та функції теорії міжнародних відносин. Теорія міжнародних відносин являє собою міждисциплінарну область знання, що включає історію, економіку, культуру, право. Місце в системі наук. Теорія міжнародних відносин розкриває складні соціально-політичні, економічні, культурні процеси, через які реалізується різноманіття форм обміну діяльністю та її результатами між членами самостійних товариств, відокремлених один від одного державними кордонами.

Функції теорії міжнародних відносин: пояснення особливостей зв'язків діючих в міжнародних відносинах акторів; прогнозування еволюції міжнародних відносин; попередження аналітиків від надмірної самовпевненості і поспішних оцінок, а політичних діячів, які приймають рішення; від поспішних дій, що можуть мати масштабні негативні наслідки.

Предмет науки про міжнародні відносини складає діяльність держав на міжнародній арені, серцевиною якої є техніка і теорія дипломатії. Поняття "міжнародні відносини" і "міжнародна політика" включають взаємодію не тільки держав, але й інших суб'єктів світового співтовариства, то діяльність цих акторів (серед них особливо вагому роль відіграють міжнародні організації різного масштабу і спрямування) також входить у предметне поле міжнародних відносин. Предмет науки про міжнародні відносини включає в себе також проблему методів аналізу зовнішньополітичної ситуації та зовнішньополітичної діяльності, дослідження змісту основних зовнішньополітичних доктрин і концепцій. Види міжнародних відносин. Рівні міжнародних відносин. Методи досліджень міжнародних відносин. Основними формами міжнародної взаємодії є співпраця, суперництво і конфлікт. Тенденції сучасних міжнародних відносин.

Тема 2. Методологічні проблеми теорії міжнародних відносин та основні методи теоретичного дослідження

Проблема методу в дослідженні міжнародних відносин. Специфічні особливості теоретичного та емпіричного рівнів дослідження. Поняття і категорії теорії міжнародних відносин. Проблеми формування понятійно-категоріальної системи. Загальнонаукові (інструментальні) поняття і категорії. Дипломатія як засіб регулювання міжнародних відносин. Методологія науки будується на принципах, що впливають із первинних уявлень про об'єкт

дослідження, нагромаджених попередньо. Проблемою сучасної теорії міжнародних відносин, що призвела до її методологічної недосконалості, є полемічність первинних принципів розуміння власного об'єкта дослідження, що впливають із різного — навіть діаметрально протилежного — трактування міжнародних відносин.

Специфічні особливості теоретичного та емпіричного рівнів дослідження. У теорії методологія ґрунтується на потребі узагальнення, а в емпіричних дослідженнях — на потребі конкретизації досліджуваного явища. Теоретичний рівень дослідження в науці про міжнародні відносини полягає у вивченні найважливіших особливостей і закономірностей міжнародної системи, що передбачає розгляд пов'язаної з нею реальності в абстрагованій формі. Власне тому в теорії міжнародних відносин усі застосовані методи мають високий ступінь наукової абстракції. У теоретичному дослідженні його висновки та результати характеризуються значною формалізацією, абстрактністю та узагальненістю.

Проблеми формування понятійно-категорійної системи. Понятійно-категорійна система будь-якої науки відіграє в ній надзвичайно важливу роль, оскільки, з одного боку, є узагальненою моделлю об'єкта її дослідження, а з іншого — її дослідним інструментарієм, базою вивчення об'єктивної реальності. Загальнонаукові (інструментальні) поняття і категорії.

Тема 3. Міжнародні відносини як суспільно-історичний феномен

Сутність міжнародних відносин. Найважливіші особливості міжнародних відносин. Учасники міжнародних відносин. Типологія та функціональні особливості суб'єктів міжнародних відносин. Інтереси та цілі діяльності учасників міжнародних відносин. Найважливіші особливості міжнародних відносин. Міжнародні відносини як специфічне суспільне явище визначаються особливими рисами, що принципово вирізняють їх серед інших видів суспільних стосунків. Ідеться про таку їхню специфіку, окреслення якої дає змогу чітко розрізнити внутрішні та міжнародні відносини.

Поняття "учасник" є одним із найважливіших у теорії міжнародних відносин, оскільки воно виражає узагальнену характеристику суспільних одиниць, що їх практично здійснюють. У міжнародні відносини вступають та взаємодіють між собою певні одиниці. Основними атрибутами суб'єкта міжнародного права є легітимність, право укладати міжнародні угоди, здатність до самостійних дій та відповідальність за порушення норм міжнародного права. Звідси випливає, що найважливішими ознаками міжнародної правосуб'єктності є суверенність, дієздатність та відповідальність за наслідки дій щодо інших суб'єктів. У повному обсязі цими ознаками володіють лише незалежні держави, які у міжнародному праві прийнято вважати первинними, а всі інші суб'єкти похідними.

Типологія та функціональні особливості суб'єктів міжнародних відносин. Міжнародні відносини ґрунтуються на взаємодіях величезної кількості учасників, кожен з яких керується власними інтересами та мотиваціями. Специфіка їхньої участі у процесах, що відбуваються в міжнародному середовищі, безпосередньо залежить від типу учасника. З огляду на це, можна визначити межі функціональної активності та особливості діяльності учасників міжнародних відносин. Типологія учасників міжнародних відносин є темою досить серйозної полеміки між державоцентристами (етатистами) та транснаціоналістами. Вона стосується не так виокремлення та дефініювання типів активних учасників міжнародних відносин (суб'єктів), як співвідношення між ними. Інтереси та цілі діяльності учасників міжнародних відносин.

Тема 4. Головні напрями в теорії міжнародних відносин

Еволюція ідеалістичних концепцій міжнародних відносин. Проблема класифікації наукових концепцій. Становлення реалістичних теорій міжнародних відносин. Принципи класичної школи теорії міжнародних відносин. Теорія ідеалізму. Політичний реалізм. Неореалізм та неолібералізм.

Теорія ідеалізму, який ще іноді називали утопізмом, а в ширшому контексті загальносуспільної теорії — лібералізмом, як напрям наукової думки починала формуватись в Античні часи. Роздуми з цього приводу знаходимо у працях Платона й Арістотеля, Конфуція, Ціцерона, Ульпіана та інших.

Теоретичні погляди ідеалістів на міжнародні відносини. Проблема класифікації наукових концепцій. Метою теорії міжнародних відносин завжди є наукове тлумачення (експланація)

найістотніших явищ, процесів та взаємозв'язків об'єкта дослідження. Т. Кнутсен, "теорія є абстрагованим, гіпотетичним чи спекулятивним відображенням реальності».

Політичний реалізм. Джерела політичного реалізму, як і його наукового опонента – ідеалізму, сягають античних часів. Його засновником вважають давньогрецького історика Фукідида (близько 460-400 рр. до Р. Х.), відомого як автора "Пелопоннеської війни" – першої ґрунтовної праці, присвяченої міжнародним відносинам. Причини суспільних процесів він шукає не у сфері розуму та ідей (у їх ідеалістичному розумінні), а пов'язує з: "особливостями людської природи, із ...прагненнями до здійснення своїх надій, інтересів, до влади, намаганням позбутись бідності чи збільшити свій достаток". Фукідід пропонує розрізняти причини та приводи до подій, що відбувались у Стародавній Греції часів війни між Пелопоннеським та Афінським союзами (431-404 рр. до Р. Х.) та намагається визначити їхню реальну основу, уникаючи суб'єктивних суджень та опираючись на факти. Основи теорії політичного реалізму Ганса Моргентау зведено до шести принципів (фундаментальних тверджень), із яких випливають усі інші.

Неореалізм та неолібералізм. Наприкінці 70-х років ХХ ст. після істотної теоретичної та методологічної кризи класичного реалізму, пов'язаної з гострою критикою його принципів і методів дослідження представниками теорії модернізму, розпочався його ренесанс, який виявився у відродженні інтересу до класичних праць реалістів та став провідником неореалізму. Внесок у розвиток теорії неореалізму зробив Р. Гіллін, який у праці "Війна і зміни у світовій політиці" ("War and Change in World Politics") та три найважливіші постулати неореалізму.

Тема 5. Системні теорії модернізму

«Біхевіористична революція» та принципи модернізму. Системні теорії міжнародних відносин. Теорії зв'язку (linkage theories). Факторні теорії (теорії поля). Криза теорії міжнародних відносин: раціоналізм і рефлексіонізм. Політичні традиції як регулятори політичного життя. Вестфальська система міжнародних відносин.

Біхевіоризм народився наприкінці ХІХ— на початку ХХ ст. як напрям американської психології, що наголошував на необхідності вивчення особи через фіксацію конкретних рефлексій людини на певні специфічні зовнішні подразнення. У теорії міжнародних відносин основні принципи біхевіоризму запозичуються в 40—50-х роках ХХ ст., коли здійснюються перші спроби дослідження міжнародних відносин, що ґрунтуються на емпіричності сприйняття реальності. Власне з біхевіоризму у психології запозичена ідея про необхідність вивчати конкретні прояви діяльності учасників міжнародних відносин на основі емпіризму, який полягає у прагненні визначити чіткі кількісні параметри явищ та процесів, пов'язаних з ними.

Теорії зв'язку логічно впливали зі загальної теорії систем, яку їхні автори критично аналізували, водночас намагаючись розвивати в напрямку конкретизації дослідження у міжнародній системі взаємодій, що виникають. Прихильники теорії зв'язку формалізували такі стосунки, використовуючи поняття "мікросистема" та "макросистема". Найбільш стисло і чітко, модель таких співвідношень сформулював С. Розен, який стверджував, що взаємодія двох держав у межах міжнародної системи полягає у балансі між здатністю однієї з них завдати шкоди іншій та здатністю другої витримати натиск, пов'язаний з діями першої.

Факторні теорії, або інакше "теорії поля", формувались упродовж 50—60-х років ХХ ст., коли багато вчених звертали увагу на проблеми дослідження об'єктивних і суб'єктивних чинників, що прямо чи опосередковано впливають на міжнародні відносини. Важливою особливістю теорій, які стосувались дослідження цієї проблематики, стала формалізація міжнародного середовища до певної площини (поля), де розташовані учасники і здійснюються відносини між ними. Найбільш опрацьованою та оригінальною серед цих теорій була модель, запропонована К. Райтом.

Тема 6. Теорії міжнародного середовища

Теорії міжнародного детермінізму та геополітика. Расово-антропологічні теорії. Марксизм і неомарксизм. Цивілізаційні теорії.

Серед теорій, що ґрунтуються на принципі монофакторності, найбільш опрацьованим і значущим науковим підходом є географічний детермінізм, розвиток якого у ХХ ст. породив формулювання цілої низки геополітичних концепцій. Геополітичні ідеї фактично започатковані

у працях Л. Гумпловича та Ф. Ратцеля, які, на відміну від детерміністів, пов'язували вплив особливостей географічного середовища не з розвитком людського суспільства взагалі, а зі сферою політики держави.

Теорії расизму виникли у руслі натуралістичного напрямку в соціології, які ґрунтувались на твердженні про фізичну та психічну нерівноцінність людських рас і вирішальний вплив їх відмінностей на історію й культуру людства. Дослідження расових взаємодій, які відбуваються у глобальному масштабі, не могло не зачепити проблематику міжнародних відносин.

Із 50-х років ХХ ст. починає зароджуватись неомарксизм, витоки якого пов'язують із Р. Пребишем, що тоді очолював Економічну Комісію ООН по Латинській Америці. Він та його співпрацівники доводили, що сучасний капіталізм не призводить до конвергенції національних економік, а поглиблює економічний розкол світу на бідні та багаті країни. Інтерпретуючи в нових умовах ідею М. Бухаріна, вони розглядали слаборозвинені країни світу як периферію світового господарства, повністю залежну від його центру.

До неомарксизму традиційно відносять теоретичні концепції Е. Валлерстайна, С. Аміна, Р. Кокса, А. Франка, але надзвичайно близькі до них також погляди С. Стренджа, Д. Елкінса, Ф. Кордозо та багатьох інших учених. Основна відмінність їх ідей, порівняно з класичним марксизмом, полягає у трактуванні суб'єктності та джерел економічного домінування в міжнародних відносинах.

Цивілізаційні теорії. Починаючи з 60-х років ХХ ст., ще однією проблемою навколо якої точаться серйозні суперечки в суспільній науці, стала проблема цілісності світу. Як наслідок, виникла нова дискусія між прихильниками глобалізаційного та цивілізаційного підходів. У межах цієї дискусії відбувалось остаточне становлення цивілізаційної теорії, якій її опоненти — глобалісти — традиційно закидали локалізм і партикуляризм. Прихильники цивілізаційної теорії, навпаки, стверджували, що неврахування істотних відмінностей між людськими цивілізаціями призводить до примітивного та спотвореного розуміння світу. Самюель Гангтінтон теорія Зіткнення цивілізацій.

Тема 7. Міжнародні системи

Поняття та структура міжнародних систем. Ієрархія міжнародних систем та її найважливіші закономірності. Типи міжнародних систем. Особливості та закономірності еволюції міжнародних систем. Моделювання системи міжнародних відносин.

Поняття «міжнародна система» в онтологічному сенсі інтерпретується як сукупність зінтегрованих елементів (союзів, блоків, коаліцій, держав і міжнародних організацій), які пов'язані між собою причинно-наслідковими зв'язками. Міжнародна система є об'єктом, що характеризується цілісністю та єдністю, а метою її функціонування є підтримання внутрішнього стабільного стану. Цей стан досягається високою мірою самоорганізації системи, яка одночасно є достатньо адаптованою до змін зовнішнього середовища.

Структуру системи міжнародних відносин визначають як особливий спосіб зв'язку між державами та іншими акторами, який закономірно виникає в процесі їх функціонування та розвитку. Структура системи не може передувати її елементам, вони взаємно формують один одного. Структура системи визначається в результаті діяльності та взаємодії міжнародних акторів, що керуються власними інтересами в їх діяльності. Водночас структура міжнародної системи має здатність впливати на поведінку елементів системи, може нав'язувати їм ту чи іншу логіку зовнішньої політики, яка інколи може суперечити їхнім інтересам.

Процес еволюції міжнародних систем є послідовною зміною кількісних параметрів учасників міжнародних відносин, яка на певному етапі призводить до значних якісних трансформацій, що стосуються, насамперед, структури систем і можуть мати стрибкоподібний характер.

Руйнування однієї міжнародної системи неминуче призводить до виникнення іншої, формуються в процесі тривалого історичного розвитку, вони ніколи не виникають і не зникають одночасно.

Тема 8. Теорія глобального управління. Мирне співіснування та міжнародна співпраця

Теорія глобального управління. Зміст понять «мирне співіснування» та міжнародна співпраця. Цінності та основні риси консервативної ідеології. Найважливіші форми міжнародної співпраці. Типи міжнародних відносин.

Мирне співіснування та міжнародна співпраця тісно взаємопов'язані між собою, позаяк перше є мінімально необхідною умовою другого. Справді, про жодну міжнародну співпрацю не може бути мови, якщо сторони застосовують силу або погрожують нею одна одній. Традиційно мирне співіснування визначається як стан відносин між державами, при якому вони не вдаються до застосування воєнної сили.

Форми міжнародної співпраці, як і взагалі міжнародних відносин, безпосередньо залежать від кількості учасників. Що більша кількість сторін бере участь у співпраці, то складніші механізми, тобто способи, інституції її забезпечення. Двостороння співпраця здійснюється за допомогою міністерств закордонних справ, спільних торгових палат, особливо поширених, починаючи з післявоєнних часів, товариств дружби, які своєю чергою розвивають співпрацю на рівні громадськості. На нижчих рівнях співпраця здійснюється підприємствами, державними та приватними організаціями, інституціями тощо. Багатостороння співпраця більш складна, позаяк, забезпечення співдії трьох і більше сторін вимагає координації та узгодження дій. З цією метою створені спеціальні інституції та секретаріати, координаційні групи, комісії тощо. Коло їхніх функцій охоплює питання технічного забезпечення діяльності міжнародних об'єднань, що працюють на багатосторонній основі.

Мирне співіснування та міжнародна співпраця тісно взаємопов'язані між собою, позаяк перше є мінімально необхідною умовою другого. Справді, про жодну міжнародну співпрацю не може бути мови, якщо сторони застосовують силу або погрожують нею одна одній. Традиційно мирне співіснування визначається як стан відносин між державами, при якому вони не вдаються до застосування воєнної сили.

Тема 9. Міжнародні конфлікти. Сила в міжнародних відносинах

Поняття "сила". Сила як атрибут суб'єктів міжнародних відносин. Сила як характеристика стану відносин між суб'єктами. Фактори та компоненти сили. Явище рівноваги сил у міжнародній системі. Центри світової політики. Особливості процесу застосування сили в умовах МВ. Проблеми дефініювання міжнародних конфліктів. Типи міжнародних конфліктів. Фази міжнародних конфліктів. Проблеми розв'язання воєнних конфліктів. Проблеми наукового визначення та інтерпретації поняття «міжнародний порядок».

Конфлікт є такою ситуацією в міжнародних відносинах, яка має властивість періодично повторюватись, чергуючись із більш чи менш тривалими періодами стабільності. Закономірне чергування періодів стабільності та конфронтації (а також конфліктів, що з неї випливають) є чи не найважливішим питанням дослідження в теорії міжнародних конфліктів, тобто власне теоретичний зміст проблеми полягає у визначенні місця конфлікту серед причинно-наслідкових зв'язків, що становлять зміст міжнародних відносин. Практичний зміст питання пов'язаний зі сприйняттям конфлікту як деструктивного явища (в матеріальному і моральному розумінні) та вивченням можливості його прогнозування, уникнення або формулювання концепцій, що передбачають адекватні дії як з боку держав, так і з боку колективних учасників міжнародних відносин.

Жоден із міжнародних конфліктів у світовій історії не був точною копією іншого, що відбувався раніше. Кожний конфлікт мав певні особливості як щодо причини виникнення, засобів, складу конфліктуючих сторін, так і за специфікою перебігу подій. Глобальні конфлікти, або світові війни, охоплюють практично весь світ, оскільки, якщо непрямо, то, принаймні, опосередковано зачіпають усі регіони, всі країни світу, навіть в тому випадку, коли вони не беруть безпосередньої участі у воєнних діях. Такі конфлікти характеризуються величезними територіальними та ресурсними масштабами боротьби між коаліціями, що протистоять одна одній. Серед усіх типів міжнародних конфліктів найбільш небезпечні воєнні (або збройні), оскільки в їх результаті світове суспільство зазнало величезних людських втрат, руйнувань та матеріальних збитків. Особлива небезпека таких конфліктів пов'язана також із тим, що у фазах

ескалації та початкової деескалації їх надзвичайно важко зупинити. Національна та міжнародна безпека.

4. ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва тем	Кількість годин
1.	Тема 1. Класичні традиції та парадигми у вивченні міжнародних відносин	2
2.	Тема 2. Основні підходи до теорії міжнародних відносин у другій половині ХХ ст.	2
3.	Тема 3. Геополітичний підхід в розвитку теорії міжнародних відносин	2
4.	Тема 4. Міжнародний і світовий порядок	2
5.	Тема 5. Міжнародні системи	2
6.	Тема 6. Міжнародна безпека. Міжнародні конфлікти	2
7.	Тема 7. Війна як форма міжнародних відносин.	2
8.	Тема 8. Сила і насильство в міжнародних відносинах.	2
9.	Тема 9. Глобалізація як феномен, її сутність. Вестернізація як глобалізація та «глобалізація» як американізація (В. Іноземцев). Антиглобалізм, його ідейні засади	2
	Разом	18

5. ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№ з/п	Назва тем	Кількість годин
1	Тема 1. Міжнародні відносини як об'єкт вивчення. Еволюція взаємозв'язку міжнародних й внутрішньодержавних відносин	6
2	Тема 2. Формування традиції щодо розуміння сутності міжнародних відносин в історії соціально-політичної думки	4
3	Тема 3. Класичні парадигми в теорії міжнародних відносин. «Великі» дискусії	4
4	Тема 4. Неомарксизм і світ-системна теорія	6
5	Тема 5. Модернізм і постмодернізм. Соціологія міжнародних відносин. Міжнародна політекономія. Системні та факторні теорії	6
6	Тема 6. Загальні та специфічні теорії міжнародних відносин	4
7	Тема 7. Методологія, методи та методика теорії міжнародних відносин, їх визначення та співвідношення	4
8	Тема 8. Методи теоретичного аналізу міжнародних відносин	6
9	Тема 9. Загальні, часткові та спеціальні методи наукового аналізу міжнародних відносин	4
10	Тема 10. Структурно-функціональний метод. Системний підхід та системний аналіз	4
11	Тема 11. Зміст понять «суб'єкт», «агент», «актор», «учасник» міжнародних відносин. Держава як основний міжнародний актор	6
12	Тема 12. Міжурядові й неурядові організації, їх класифікація і основні функції в міжнародних відносинах	4
13	Тема 13. Особливості міжнародної ролі ТНК, національно-визвольних рухів, терористичних організацій як учасників міжнародних відносин	4
14	Тема 14. Поняття та сутність інтересів суб'єктів міжнародних відносин. Потреби, інтереси, мотиви, цілі	6
15	Тема 15. Складність й багаторівневість системи міжнародних відносин. Структура й середовище міжнародної системи	6
16	Тема 16. Комплекси та підсистеми міжнародних відносин. Глобальні проблеми світу та поява нових комплексів міжнародних відносин	6

17	Тема 17. Критерії класифікації форм міжнародних відносин. Міжнародне співробітництво і його типологія залежно від форм та змісту	4
18	Тема 18. Критерії моральності в трактуванні основних теорій міжнародних відносин. Проблема справедливості в міжнародній політиці	6
19	Тема 19. Міжнародна протидія та міжнародна конфронтація. Поняття міжнародного конфлікту, їх типи, види, стадії, фази, етапи. Структура міжнародного конфлікту	4
20	Тема 20. Війна як форма міжнародних відносин. Сила і насильство в міжнародних відносинах. Сила як категорія теорії міжнародних відносин і один з факторів міжнародної політики, види та форми сили в міжнародних відносинах	6
21	Тема 21. Баланс інтересів як можливість мінімізації насильства в практиці міжнародного життя. Гуманізація міжнародних відносин і концепція ненасильства	4
22	Тема 22. Глобалізація як феномен, її сутність. Вестернізація як глобалізація та «глобалізація» як американізація (В. Іноземцев). Антиглобалізм, його ідейні засади	6
23	Тема 23. Цивілізаційні парадигми в історії України. Концепція чотирьох етапів української державності, її культурно-цивілізаційний зміст	4
24	Тема 24. Суперечності цивілізаційного визначення України. Україна в світовій цивілізації XXI ст. Стан, цивілізаційний потенціал, розвиткові можливості та перспективи України у сучасному світі.	6
	Разом	120

6. ПОЛІТИКА ДИСЦИПЛІНИ ТА ОЦІНЮВАННЯ

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів:

Рівень теоретичної підготовки студента визначається під час його усної відповіді на теоретичні питання на практичних заняттях і під час складання заліку та оцінюється за наступними критеріями:

- відповідність змісту;
- повнота та змістовність викладу;
- доказовість викладу;
- термінологічна коректність.

Студент може отримати **5 – 7 балів** («відмінно»), якщо його відповідь повністю відповідає змісту питання семінарського заняття, усі основні проблеми визначені чітко, розкриті повністю та ґрунтовно; студент демонструє високий рівень доказовості викладу матеріалу з питань, на які відповідає, та може викласти свою точку зору з проблеми, що обговорюється; студент досить вільно й коректно користується соціологічною термінологією. Самостійна робота виконана у повному обсязі.

Студент може отримати **4 бали** («добре»), якщо його відповідь в основному відповідає змісту питання семінарського заняття, не всі основні проблеми визначені чітко і не повно розкриті; студент викладає матеріал, в основному аргументуючи методичні положення, та відчуває труднощі у викладенні своєї точки зору щодо низки проблем; студент в основному правильно користується соціологічною термінологією, невелика кількість помилок не перешкоджає розумінню змісту викладеного. Самостійна робота виконана з незначними неточностями.

Студент може отримати **2 – 3 бали** («задовільно»), якщо його відповідь лише частково відповідає змісту питання, основні проблеми визначені нечітко, розкриті лише частково і без належної глибини; студент викладає матеріал, майже не аргументуючи методичні положення, та не має своєї точки зору щодо більшості проблем; студент допускає значну кількість термінологічних помилок, що ускладнює розуміння змісту викладеного. Самостійна робота виконана фрагментарно, із значними зауваженнями.

Студент може отримати **1 бал** («незадовільно»), якщо його відповідь не відповідає змісту питання, основні проблеми не визначені і не розкриті; доказовість викладу матеріалу і самостійні міркування відсутні; студент майже не користується соціологічною термінологією. Самостійна робота не виконана, або виконана неправильно.

Рівень володіння професійно-методичними вміння визначається під час виконання студентом практичного завдання, при виконанні завдань самостійної роботи, під час складання екзамену та оцінюється за наступними критеріями:

- точність та повнота виконання практичного завдання;
- обґрунтованість аналізу конкретної теми з точки зору її відповідності принципам навчання, вимогам поетапного формування навичок і вмінь.

Студент має право:

- вільно висловлювати свої думки усно або письмово, аргументуючи їх знаннями і підготовленим соціологічним інструментарієм;
- вносити пропозиції щодо формування та реалізації власної освітньої траєкторії; активізації власної самостійної пізнавальної діяльності, форм і методів проведення аудиторних занять;
- відпрацьовувати пропущені заняття в установленому порядку;
- отримувати індивідуальні консультації у викладача.

Студент зобов'язаний:

- відвідувати заняття всіх видів відповідно до встановленого розкладу, запізнення на заняття допускається тільки з поважних причин;
- брати активну участь у роботі під час аудиторних занять, дотримуватися правил етичної поведінки, поважати думки та права інших студентів і викладача;
- виконувати самостійну роботу, підготовка якої є обов'язковою умовою допуску до екзамену.
- набрати під час вивчення навчальної дисципліни мінімум 35 балів.

Політика щодо дедлайнів та перескладання. Пропущені з поважної причини заняття дозволяється відпрацьовувати впродовж **двох тижнів** після завершення дії поважної причини і при наявності документа-підстави (довідки, розпорядження про індивідуальних графік відвідування тощо).

Політика щодо академічної доброчесності. Студенти керуються нормами «Положення про академічну доброчесність здобувачів освіти в національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка» (Наказ Ректора № 383 від 27.12.2019 р. зі змінами і доповненнями від 23.12.2020 р. (https://drive.google.com/file/d/1TggRAFOOn49g08VcMd_XsZHGYnNpm5LPs/view)). У процесі навчання та при підготовці самостійної роботи, виконанні індивідуальних завдань, забороняються плагіат, фабрикація та фальсифікація результатів, списування, хабарництво.

Політика щодо викладання. Викладання навчальної дисципліни відбувається на засадах студентоцентризму, антропоцентризму, гуманізму, поваги до соціокультурного плюралізму.

7. РОЗПОДІЛ БАЛІВ ЗА РЕЙТИНГОВОЮ СИСТЕМОЮ

V семестр

T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	K	E	
7	7	7	7	7	7	7	7	14	5	25	100

Види контролю	Кількість	Бали	Загальна кількість балів
Робота на практичному занятті	6	7	до 42
Самостійна робота	2	14	до 28
Підсумкова контрольна робота	1	5	до 5
Усього			до 75
Екзамен	1	25	до 25
Разом			до 100

8. ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
83-89	B	добре	
75-82	C		
68-74	D	задовільно	
60-67	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

9. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЕКЗАМЕНУ

- Цілі і завдання курсу «Теорія міжнародних відносин».
- Функції дисципліни та її місце у системі міжнародно-політичної науки.
- Об'єкт та предмет дослідження «Теорії міжнародних відносин».
- Методологія та методи дослідження ТМВ.
- Структура ТМВ.
- Традиції: міжнародні відносини в історії соціально-політичної думки.
- Основні положення політичного реалізму.
- Ліберально-ідеалістична парадигма у ТМВ.
- Марксистсько-ленінська парадигма.
- «Великі дебати»: місце політичного реалізму.
- Суперечності неореалізму й неолібералізму.
- Неомарксизм. Світ-системна теорія.
- Сучасні школи й напрями в теорії міжнародних відносин.
- Модернізм і постмодернізм. Соціологія міжнародних відносин. Міжнародна політекономія.
- Системні та факторні теорії.
- Загальні та специфічні теорії міжнародних відносин: теорія балансу загроз, теорія наступального реалізму.

17. Теорія гуманітарного втручання; теорія демократичного миру.
18. Теорія міжнародних режимів; теорія антигегемоністського блоку.
19. С. Хантінгтон та його концепція «зіткнення цивілізацій». Ф. Фукуяма про «кінець історії» як зникнення цивілізаційного різноманіття.
20. Особливості й основні напрями системного підходу в аналізі міжнародних відносин.
21. Концепція «міжнародних систем» А. Раппопорта, Ч. Макле-ланда, Р. Каплана.
22. Концепція «міжнародних систем» С. Хоффмана, структурно-функціонального підходу Дж. Модельського.
23. Системність довестфальського світоустрою.
24. Вестфальська система міжнародних відносин.
25. Віденська система міжнародних відносин.
26. Версальсько-Вашингтонська система міжнародних відносин.
27. Ялтинсько-Потсдамська система міжнародних відносин.
28. Постбіполярна система міжнародних відносин.
29. Закони функціонування й трансформації міжнародних систем.
30. Регіональні системи міжнародних відносин. Україна в постбіполярній системі міжнародних відносин.
31. Суб'єкти міжнародних відносин, їх класифікація.
32. Держава як основний міжнародний актор.
33. Міжурядові й неурядові організації, їх класифікація і основні функції в міжнародних відносинах.
34. Особливості міжнародної ролі ТНК, національно-визвольних рухів, терористичних організацій та інших, як учасників міжнародних відносин.
35. Поняття та сутність інтересів суб'єктів МВ, їх класифікація.
36. Концепція «національного інтересу» у МВ. Співвідношення національного та інтернаціонального у зовнішній політиці країн.
37. Форми міжнародних відносин, їх класифікація.
38. Поняття й типи міжнародного співробітництва.
39. Міждержавне співробітництво з позицій політичного реалізму.
40. Поняття та сутність інтеграції у МВ. Рівні, форми та мета міжнародної інтеграції.
41. Міжнародна економічна інтеграція, її особливості.
42. Міжнародна політична інтеграція, її відмінні типологічні риси та практичні проблеми.
43. Міжнародна залежність. Форми структурної та функціональної міжнародної залежності.
44. Міжнародна протидія та міжнародна конфронтація.
45. Поняття міжнародного конфлікту. Типи та види міжнародних конфліктів.
46. Стадії, фази та етапи міжнародних конфліктів. Структура міжнародного конфлікту.
47. Способи розв'язання криз та конфліктів у міждержавних відносинах. Джерела міжнародної напруженості, її типологія. Міжнародна відповідальність держав.
48. Основні напрями в дослідженні міжнародних конфліктів.
49. Міжнародні конфлікти за біполярної доби. Особливості
50. «конфліктів нового покоління».
51. Війна як форма міжнародних відносин. Справедливі та несправедливі війни.
52. Взаємозв'язок війни та політики. Типологія війни. Проблеми локальних війн у сучасних умовах.
53. Зміст поняття «безпека» й основні теоретичні підходи до його вивчення. Сучасні концепції безпеки.
54. Національна, регіональна і глобальна безпека. Взаємодія військових і політичних питань.

55. Визначення стратегії. Стратегічний баланс. Концепція стримування.
56. Поширення ЗМУ. Контроль над озброєнням та роззброєння: відмінності у підходах
57. Партизанська війна і тероризм. Колективна безпека.
58. Зміна середовища безпеки та нові глобальні загрози.
59. «Нетрадиційні» аспекти безпеки: економічний, демографічний, екологічний, інформаційний.
60. Сила, право і мораль у міжнародних відносинах.
61. Різноманітність тлумачень міжнародної моралі. Основні імперативи міжнародної моралі в контексті глобалізації.
62. Історичні форми та особливості регулятивної ролі міжнародного права.
63. Особливості сучасного міжнародного права та його основні принципи. Право прав людини й міжнародне гуманітарне право.
64. Глобалізація та основні моделі взаємодії цивілізацій.
65. Проблема цивілізаційної ідентифікації України. Україна у світовій цивілізації XXI ст.

10. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Зміст і методичні матеріали до семінарських занять; завдання для самостійної роботи студентів; завдання для поточного контролю знань (тести); перелік питань для підсумкового контролю знань (екзамен); конспект лекцій.

11. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Рекомендована література

Базова література:

2. Асиметрія міжнародних відносин О. Заремба, Пол Даньєрі, М. Капітоненко, В. О. Кременюк. К.: Стилос, 2005. 555 с.
3. Внучко С. Миколаївна Політична глобалістика. К.: ВПЦ «Київський університет», 2017. 384 с.
4. Гантінгтон, С. П. Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку : Пер. з англ. Львів : Кальварія, 2006. 472 с.
5. Герасимчук Т., Киридон А., Троян С. Наука про міжнародні відносини (базові категорії, методи, концепції): Навч. посібник. Рівне, 2007. 72 с.
6. Гелей С. Д., Рутар С. М. Політологія: навч. посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2019. 348 с.
7. Горбач О. Н. Політологія : навч. посіб. Олександр Горбач, Руслан Демчишак; Нац. ун-т «Львів. політехніка». 3-тє вид., допов. та перероб. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2016. 259 с.
8. Кіссінджер Г. Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті. Г. Кіссінджер. К.: Наш формат, 2017. 320 с.
9. Мальський М. З., Мацяк М. М. Теорія міжнародних відносин: Підручник. Київ: Знання, 2007. 461 с.
10. Міжнародні відносини: історія, теорія, економіка. Навчальний посібник / За ред. М. З. Мальського і Ю. М. Мороза. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І.Франка, 2010. 463 с.
11. Основи теорії міжнародних відносин: навч. Посібник. Я. Б. Турчин, Л.О. Дорош, М. В. Здоровега, О. Я. Івасечко, У. В. Ільницька, О. В. Кукарцев, Ю. Р. Лемко, Ю. Я. Тишкун. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2015. 244 с.
12. Піча В. М. Політологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. освіти / В. М. Піча, Н. М. Хома; за ред. В. М. Пічі. 5-те вид., випр. і допов. Львів: Магнолія, 2014. 303 с.
13. Політологія: Підручник За ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. 3- те видання, перероб., доп. Київ: ВЦ «Академія», 2015. 567 с.

14. Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика : навч. посіб. М. П. Требін. Л. М. Герасіна, В. Л. Потрібна та ін. Харків : Право. 2016. 540 с.
15. Троян С. С. Вступ до теорії міжнародних відносин: Навчальний посібник. Київ: НМЦВО, 2000. 139 с.
16. Цимбалістий В. Ф. Теорія міжнародних відносин. Навчальний посібник. В. Ф. Цимбалістий Львів : Новий Світ, 2010. 360 с.
17. Шляхтун П. П. Політологія (теорія та історія політичної думки): Підручник. П. П. Шляхтун. К.: Центр навчальної літератури, 2019. 472 с.
18. Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика і безпека України. К., 2015. 404 с

Додаткова література:

1. Арендт Х. Джерела тоталітаризму Х. Арендт ; пер. з англ. К. : Дух і літера, 2005. 584 с.
2. Актуальні проблеми розвитку зовнішньополітичних пріоритетів України / Попеску І. // Персонал.- 2014.- № 6. с.48-57
3. Бжезінський З. Велика шахівниця. Львів, ІваноФранківськ : «Лілея-НВ», 2015. 236 с.
4. Внучко С. Миколаївна Політична глобалістика. К.: ВПЦ «Київський університет», 2017. 384 с.
5. Гантінгтон, С. П. Протистояння цивілізацій та зміна світового порядку : пер. з англ. Львів : Кальварія, 2006. 472 с.
6. Гончарук-Чолач Т. В., Джугла Н. В. Політична соціологія: навчальний посібник / За ред. Гончарук-Чолач Т. В. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка ТНЕУ», 2018. 250 с.
7. Гуменюк Б. Сучасна концепція міжнародних відносин Політика і час 2007.№4 С. 21-54.
8. Єремєєва І. А. Проблеми миротворчості ООН в умовах трансформації міжнародних безпекових інститутів. *Politicus*. 2016. №1. С. 204-209.
9. Зовнішня політика у постбіполярному світі (аналіз. проблеми. прогнози): Монографія / Наукова редакція С. С. Трояна. Київ, 2014. 189 с.
10. Іжнін І. Проблема суверенітету і конфлікту у сучасних міжнародних відносинах. Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини. 2013. Вип. 32. С. 40–46.
11. Капітоненко, М. Г. Міжнародні конфлікти: навчальний посібник для студентів ВНЗ Київ : Либідь, 2009. 352 с.
12. 30. Кіссінджер Г. Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті. Київ: Наш формат, 2017. 320 с.
13. Кириченко В. Українсько-російські відносини: час дій. Віче. 2014.№3. С.55-79
14. Ковальова О. О. Стратегії євроінтеграції: як реалізувати європейський вибір: Монографія. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького н Ан України, 2013. 338 с.
15. Литвин В. М. Історія України: Навчальний посібник В. М. Литвин, В. М. Мордвінцев, А. Г. Слюсаренко. К., 2008.
16. Політологія. Хрестоматія. / Автори – упорядники: проф. Кремень В. Г., проф. Кулагін Ю. І., доц. Латигіна Н. А., проф. Полуріз В. І. та ін. К.: «Альтерпрес», 2004. 827 с.
17. Рябов С. Теорія міжнародної політики // Політологічні читання.2015 .№1. С.71-113
18. Салобай В. Україна в системі міжнародних відносин. Становлення міжнародної незалежної політики // Генеза: філософія, історія, політологія, К., 2014.156 с.
19. Стрельцов Є. Л. Міжнародні конфлікти: спроба визначення. Актуальні проблеми держави і права. 2015. Вип. 75. С. 227–234.
20. Толстов С. Міжнародна система початку ХХІ століття. *UA Foreign affairs*. 2013. № 9. С. 8-11.
21. Шергін С. О. Міжнародна система, безпека і глобальний розвиток: Конспект лекцій. К., 2016.

22. Яковенко Н. Вступ до історії / Н. Яковенко. К.: Критика, 2007. 368 с.

Інформаційні ресурси

1. Офіційний сайт Верховної Ради України - <http://www.rada.gov.ua/>
2. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України «Урядовий портал» <http://www.kmu.gov.ua/>
3. Міністерство закордонних справ – <http://mfa.gov.ua/ua>
4. Організація Об'єднаних Націй – <http://www.un.org/>
5. Північно-атлантичний союз – <http://www.nato.int/>
6. Європейський союз – <http://eeas.europa.eu/>
7. Організація з безпеки та співробітництва в Європі - <http://www.osce.org/>
8. Рада Європи - <http://www.coe.int/web/portal/home>
9. "Україна-Європейський Союз" – офіційний сайт. <http://ukraine.eu.mfa.gov.ua/>